

YENİ DÖNEM ve KIRGIZ BASININDAKİ DEĞİŞİKLİKLER

Abdıgani HALİLOV*

After the Soviet Union was been dissolved, Khirgyzstan has started a new period on many fields as well as on press and media. In order to make the press production period automatic, they have begun to use computers and other sophisticated communication means. New technologic system makes the press deal with other subjects and supplies necessary equipment. The newspaper Companies have become a big agent by the sources they gained from media since they compete with new or old communication tools. Each company applies different process. Some companies are proud of the system by reporting the news from headlines whereas others think the content is more important. And these subjects are mentioned in detail in our essay.

Bağımsız Kırgızistan Cumhuriyeti'nin ortaya çıkması ile birlikte, Kırgız halkı bir çok konuyu sorgulamaya başladı. Kırgız halkı ve aydınları bir oldu ve yeni devletlerini yaşatmak için çalışmaya başladı. Bunun için yanlışlar düzeltildi, doğrular üzerinde birlik olundu. Ekonomiden sosyal hayata ve tarihe kadar hemen her konu özgür Kırgız halkına uygun bir şekil almaya başladı.

Bütün bu çalışmaların önemli bir tarafı da tarih alanında sürdürülmektedir. SSCB dönemi boyunca ortaya konulan tarih anlayışının yanlışları bir bir ortaya çıkarılmakta, gerçek Kırgız tarihi, gömülmek istenen tarihin karanlık sayfalarından çıkarılmaktadır. Sovyet döneminde Kırgız tarihini neredeyse Bolşevik devrimiyle başlatan anlayış terkedilerek, gerçek Kırgız tarihi üzerinde ciddi çalışmalar başlatılmıştır.1

* *Dr., Kırgız Milli Devlet Üniversitesi.*

1 Konuşev T., Mokrinin V., Ploskih V., Kırgızlar ve Onların Kökeni. Kırgız Ansiklopedisi yayınevi, Bişkek, 1994, s.103.

Türk halklarının en eskilerinden olan Kırgızlar, tarihleri ni hiçbir zaman unutmamışlardır. Sovyet döneminde Kırgız tarihi üzerinde çalışmalar yapmayı sürdüren tarihçilerimiz olduğu gibi, halkımızın o büyük hafızası destanlarımızın içinde tarihimizi yaşatmıştır. Büyük Manas Destanımız bir yıllık tarihimizin ispatıdır.

Fakat ne yazık ki, bugüne kadarki olumsuz şartlar, Kırgız tarihi üzerine yeterince çalışmasını engellemiştir. Tarihimizde bilinmeyen bir çok bölümler, ayrıntılar vardır. Kırgız tarihinin en az araştırılmış konularından birisi de Yenisey Kırgızları'dır. Üniversitelerde ders kitabı olan "Kırgız SSC Tarihi"nde, Yenisey Kağanlığı dönemi eskiden çok kısa geçilir ve böylece Kırgızlar'ın geçmiş tarihinin en önemli noktası az tanıtılırdı. Böylece Kırgızların siyasi tarihi, kültürü fakirleştirilirdi. Belki de Ekim Devriminin önemini ön plana çıkarmak için böyle metoda başvurmak zorunda kalmışlardır. Sovyet saltanatı zamanında Kırgız tarihine, devlet kuruluşlarına, medeniyetine vs. Ruslar'ın sayesinde iddia edilirdi. İddiaya göre, eskiden Kırgızlar'ın devleti yoktu. Kırgız Devleti ancak Sovyetler'in yardımıyla kurulabilmişti. Oysa daha VI-X asırlarda Yenisey Kırgız Kağanlığı'nın güçlü devlet seviyesine ulaştığı bilinmelidir. IX-X asırlarda Yenisey Kırgız Devleti en kuvvetli dönemini yaşamış ve tarihçi Bartold bunu "Büyük Devlet Dönemi" diye adlandırmıştır. X. yüzyıla kadar yayılan "Kırgız" adı sadece bir halkın adı değil, Kırgızlara baş eğen halkların da siyasi adı olmuştur.²

Kırgız halkı çok eski bir tarihi geçmişe sahiptir. Kırgızlar hakkındaki ilk kaynak M.Ö. 201 yılına aittir. Fakat burada Tanrı Dağı Kırgızlar değil, Yenisey Kırgızları'ndan bahsedilmektedir. Türk kökenli halkların içinde "Kırgız" adı en eski ad olarak geçmektedir. Kırgız Kağanlığı'nın kuvvetlenmesi sadece kendi sosyal gelişmelerinde değil, o topraklarda yaşayan boyların sosyal gelişmesinde de büyük etki yaratmıştır.

Kırgızlar, Çin'e çok kez ticari elçilerini göstermişlerdi. Aynı zamanda Kırgız yerinin zenginlikleri yabancı tüccarları çekiyordu. Bu nedenle Merkezi Aysa'dan geçen büyük İpek Yolu'ndan bir kol açılmıştır. Bu kol Turfan vadisinden başlıyordu ve kuzeye Tuva'dan, Sayan Dağları'ndan geçiyordu. Sonra Yenisey nehri boyunca Aconun (Devlet başçısının) karargahına geliyordu. Bu yola Kırgız Yolu diyorlardı. Gelen tüccarlar harika atları, kürekleri, misk ve değerli ağaç cinslerini, mamut dişlerini (kazarak çıkarılmış), zanaat eşyalarından ise

² Koçuyev, a.g.e., s.104.

silah, altın ve gümüşten küpeleri satın alıyorlardı. Çin, Doğu Türkistan, Sogd ve Çüy vadisinden gelen kervanlar bu bölgelere kumaş, üzüm şarabı ve süs eşyaları getiriyorlardı.

Kırgızlar'ın yazısı VII. Asırda ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Kırgızlar'ın okuma yazma olasılığı yüksek olsa gerektir. Yenisey ve Tuva'daki eski Kırgız yazılarıyla ilgili 120 abide (eser) bulunmuştur. Bazı bilim adamlarına göre, bunların sayısı 150'den fazladır.

Yenisey Kırgızları'nın VI-X yüzyıllardaki kültürünün gelişmesi, eski Türk döneminde yaşanmıştır. Bu dönem Güney Sibirya, Altay ve Orta Asya'nın geniş topraklarında etnik birliklerin teşekkül etmesi ile nitelenmektedir. Eski Türk döneminde kavimlerin farklı mekanlarda yaşaması, hatta birbirinden çok uzak mesafede bulunmalarına rağmen, Türk kavimleri ortak belirtileriyle birleşiyorlardı. Onların silahları, at takımı, ev eşyaları, takıları ve sonuçta Türk kültürünün en önemli başarısı olan runik yazıları gibi benzerlikleri vardır.3

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra yeni döneme geçen Kırgızistan'da, başka alanlarda olduğu gibi basın sektöründe de değişiklikler olmaya başladı. Ülkede basın üretim sürecini otomatikleştirmek amacıyla bilgisayar ve iletişim teknolojisi kullanmaya başlanmıştır. Yeni teknolojik sisteme geçmek bu ülkede basının yeni alanlara yönelebilmesi için gereken altyapı sağlanmaktadır. Buradaki gazeteler hem yeni hem eski diğer haberleşme araçları ile rekabet etmek zorunda kaldıklarında, gazete şirketleri diğer haberleşme çevrelerinden elde ettikleri kaynakları sayesinde, geniş kapsamlı haberleşme ajansı haline gelmişlerdir. Her şirketin uyguladığı yöntem farklıdır. Bazı şirketler, başyazı makalelerin içeriği, haber aktarma yöntemleriyle övünürken, diğerleri ise, haber dağıtımının önemini belirtmektedirler.

Gazete şirketlerinin çoğu bugünkü gelişmiş haber toplumunda ayakta kalabilmeyi başarmak için somut birtakım atılımlar yapmıştır. Bu girişimlerinin bir tanesi de; Gazete reklamcılığının etkinliğini yaymak amacı ile oluşturulan ortak kampanyadır. Bunun yanı sıra, son yıllarda dünyada her ülkede olduğu gibi, gazete ve dergiler içsel ve dışsal ortamlarında pek çok değişikliklerle karşı karşıya kaldılar. İç değişiklikler, teknolojinin basında yoğun kullanımıyla hız kazandı. Teknolojik yenilikler gazete üretme işini daha kolay ve hızlı hale getirirken, pek çok problemi de beraberinde getirdi. Yeni teknolojiye

sahip olabilmek için büyük sermaye birikimine gereksinim duyan basın endüstrisi giderlerin artmasına karşılık, düşük karla çalışan endüstriler haline dönüştüler.

Dış ortamda ise, pazar ve rekabet koşulları değişti. Televizyon kanallarının hızla arttığı bir ortamda gazete satmak oldukça güç bir şey haline geldi. TV kanallarının sunduğu haber ve yorum bolluğu, gazete ve dergi okuyucularını daha çok ve kapsamlı haber talep eder hale getirdi. İçsel ve dışsal ortamın değiştiği bu ortamda basın işletmelerini problemleri de daha karmaşık hale geldi.

Klasik radyo-televizyon rekabetinin yanısıra izleyici, ulaşılan iletişim teknolojisi sayesinde, artık habere ulaşır hale geldi. Bu durum izleyiciye, istediği bilginin-haberin içeriğini seçme, süresini saptama olanağı olan özgür bir ortam yarattı. Bir anlamda olumsuz sayılabilecek bu gelişmeler basın işletmeciliğini gün geçtikçe güçleştirmektedir.

Günümüzde Kırgızistan basını da bu durumu gözden geçirmektedir. Basın işletmelerinde başarı-hızlı ve etkin bir dağıtımla mümkündür. Bir basın işletmesinde dağıtım tiraja göre belirlenir. Tiraj politikasının çeşitliliği ise; yayıncının amacı, toplumsal durum, rekabetçi ortam ve okuyucu ilgilerinin çeşitliliğine göre farklılık gösterir. Aynı nüfusta, aynı tirajda da olsa uygulanan politikalar birbirinin zıddıdır ve doğal olarak dağıtım giderleri buna bağlı olarak değişir. Bu gazete – büyük veya küçük- herşeyden önce iyi bir satış metodu seçmek zorundadır ve üç faktöre ihtiyacı vardır. Basın:

- 1- Toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak bir üretim;
- 2- Mükemmel bir organizasyon ve iyi eğitilmiş yerel yöneticilerden oluşmuş bir dağıtım sistemi;
- 3- İyi, atak bir satış gücü.4

Günümüzdeki bilgisayar otomasyonu ise, Kırgızistan'daki basın sektörünün çehresini dünyadaki genel eğilime uygun düşecek biçimde değiştirmektedir. Bu değişim, 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığımız iletişim devriminin temellerini atan teknolojik gelişmeler ile bağlantılıdır. Teknolojik gelişmeler, hemen her alanda olduğu gibi, gazetecilik mesleğini de geri dönüşü olmayan değişim sürecine katmıştır. II.Dünya Savaşı'nın ardından, iletişim alanında en çok tartışılan konular radyo, basın, film ve televizyondur. Son yirmi yıl içerisinde ise çok daha değişik ve karmaşık araçlardan söz edilmektedir.

4 Frank W. Rucker, Newspaper Circulation, Iowa, The Iowa State College Press, 1958, s.229.

Günümüzün teknolojik gelişmeleri insanlara, “kablolu televizyon, kaset, video-teyp, video-fon, stereo-fon, tele-konferans, lazer tekniğine dayalı makinalar, elektro statikler, elektroniğe dayalı yüksek süratli dizgi, baskı ve öğrenme makinaları, elektronikle işleyen mikro filmler, radyo yoluyla yayın yapan makinalar, zaman paylaşımli bilgisayarlar, uydular arası bağlantılar vb. sunmaktadır.5 Artık her alana ve mekana ulaşabilen bilgisayar ağları ile bir “bilgi toplumu”6 yaratılmıştır.

Gazetecilik mesleğinde meydana gelen temel değişim, aslında, 21. Yüzyıla yaklaşırken ileri kapitalist toplumların yaşamakta olduğu “bilgi patlaması”na bir uyum sağlama çabasıdır. Gerek gazete ve dergiler, gerekse diğer kitle iletişim araçları içinde buldukları toplumdan soyutlanamazlar. Toplumun geçirmekte olduğu değişim, eksik ya da tam yanları ile, tüm basını değişime zorlamaktadır. Yaşanan bu değişime genellikle “bilgi patlaması” denilmektedir.7 Bilginin hızla artmasıyla ilgili olarak şu görüş dile getirilmektedir; “Bugünün dünyasına ayak uydurabilmek için insanların çeşitli bilgilere gereksinimi vardır. Dünya nüfusu arttıkça da gerekli bilgiyi dağıtma yöntemlerini geliştirmek zorunlu oluyor... nüfus artışına oranla üretilen bilgi hızı da artıyor. Böylece her geçen gün ihtisas dalları sayısında bir çoğalma görülüyor, buna da bilgi patlaması diyoruz”.8 Günümüzde bilgi yalnızca basılı yayınlarda saklanmamaktadır. İletişim teknolojilerinin sunduğu olanaklarla, bilgi “film, slayt, televizyon, bantlar ve bilgisayar bantları”nda saklanabilmektedir.9

1970’lerden beri bilgisayar teknolojilerinin kullanımındaki artış, gelecek yüzyılda tüm yaşantımızın bilgisayarlılaşacağına dair inancı arttırmaktadır. Genel bilgisayar teknolojilerinin, hem basın hem televizyon yayınlarının aktarılması ve bu yayınların hazırlanmasında getirdiği kolaylıklarla birlikte, bu teknolojilerin kullanımının basın sektöründe kaçınılmaz olacağı ortadadır.

Gelecekte bir gazetecinin hazırladığı haber için uzmanların ya da ilgili kişilerin ağızlarından bilgi almaya çalışması ve haberini buna göre oluşturması gerekmeyecektir. Bilgisayar ağları ve veri bankaları

5 Aydın D. Emin, “Bilişim Toplumu”, Marmara İletişim Dergisi, sayı:4, İstanbul Cem Ofset, 1993, s.57.

6 A.g.m., s.57

7 Aydın, Bilgi Bilimi ve Kitle İletişimi, İstanbul: EDA Yayıncılık A.Ş., 1989, s.17

8 Aydın, a.g.c., s.18

9 Aydın, a.g.c., s.18

aracılığıyla istediği bir konuda depolanmış tüm bilgileri alabilir ve bu bilgiler arasındaki bağlantıları kurarak, ilgili kişi tarafından gizlenmiş bile olsa gerçeği ortaya çıkarmak üzere ip uçlarını edinebilir. Politikacılar, resmi kuruluşlar, siyasi partiler vb. kurumların banka hesaplarının bilgisayar ağları yardımıyla denetlenebilmesi ve olası bir yolsuzluğu ortaya çıkarmak üzere kullanılması bu alandaki en çarpıcı örneklerden biridir.

Gazetecilik alanında önümüzdeki yüzyılda sıkça başvurulacak yöntemlerden birisi de bilgisayar destekli konferans verme olacaktır. Bu yöntem yalnızca gazetecilerin değil tüm araştırmacıların ve bilim adamlarının başvuracağı yöntemlerden birisidir. Bu sistem coğrafi olarak dağınık olan insan grupları arasındaki iletişimi sağlamak ve yapılandırmak amacıyla, depo edilmiş bilgileri ve bilgisayarın kapasitesinin işlevini kullanır. Bu sisteme, katılmak isteyen herkes yazıcının bağlı olduğu terminaline oturur. Bilgisayar, her tartışmanın girdilerini depo eder ve her katılımcının terminaline bilgiler ulaştınca, yazıcıda bu bilgiler basılır.¹⁰

Gazetecilik mesleği, toplumun genel yapısından ayrı değerlendirilemez. Toplum için geçerli olan tüm değişimler, yenilikler, olumlu ve olumsuz yönleriyle bu mesleği de etkilemektedir. Bu durumda, genel bilgisayar teknolojileri ve diğer bilgisayar tabanlı teknolojilerin öne sürülen zararlı yönleri gazetecilik mesleği ve sektörü için de geçerlidir.

Yeni teknoloji gelişmelerine büyük bir hızla geçme döneminde yaşadığımız bu günlerde dergilerin de karakteri ve yapısı değişmektedir. Dolayısıyla yayınlanan metinlerin çok çeşitli ve geniş kapsamlı olmasına önem verilmektedir. Bugünkü dergiler dönemin en önemli problemlerini çözmek için kurulmuş olan kürsüye dönüşmüş gibidir. Gazetecilerimiz bile ilmi ve ulusal planlama programlarının gerçekleşmesi için bilim adamları ile planlamacılar arasında arabuluculuk görevi yapmaktadırlar.

Ülkenin yeni döneme geçmesiyle basında yayınlanan metinlerin karakteri de değişmiştir. Örneğin, önceden okurların ilgisini çekmeyen makaleler yayınlanmış, ama şimdi, en önemli problemleri gündeme getirmeye önem veren eleştiri metinlerin sayısı çoğalmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz değişimler günümüzde Kırgız basın-yayımında da yaşanmaktadır.

¹⁰ Aydın, "Bilgisayar Destekli Konferans", M.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 1-2, 1993, s.21

Ülkemizin yeni döneme geçmesinden sonra basın yayın alanındaki diğer bir değişiklik de: özel yayınlardır ve gün geçtikçe onların sayısı artmaktadır.

İletişim araçları ile, başka ülkelerde meydana gelen değişimler ülkemiz insanına belli bir biçimde iletilmektedir. Bu da belli bir düşünüş oluşturulması için uygun zeminin hazırlanmasına yardımcı olmaktadır. Burada kitle iletişim araçlarını, tüketimi özendirmeyle suçlayabiliriz. Bireyleşmenin önemliliğinin gittikçe arttığı toplumlar yaratmak, bolluk toplumu imajını yerleştirmeye çalışmak, tüketimi hedefleyen özendirici yayımlar yapmak kitle iletişim araçlarının başlıca görevleri durumuna gelmiştir. Kültürel yaşam da bu çerçevede içerisindedir motive edilmektedir. Kitle iletişim araçlarıncada modernlikle eş anlamlı olarak tanıtılan şeyler, aslında, belirli bir kalıba sokulmuş toplumlar yaratmanın ilk aşamalarını oluşturucu çabalarıdır. Bugün genel olarak kitle iletişim araçlarının yönetimini elinde tutan zümreler, gelişmeye değil paraya inanan ve bu yolda daha fazlasını elde etmek için hiçbir yoldan kaçınmayan topluluklardır. Kitle iletişim araçlarıncada sunulan ürünler alınarak, hazmedilmesi kolay ürünlerdir. Kitleler bir şey üzerinde fazlaca kafa yormamaya özendirilmektedir. Batılılaşma ile birlikte yaşam tarzının bir örnekleşmesi, düş gücünün standartlaştırılması yöntemi ile kültürün yerini iktisadi kalkınmanın aldığı bir sistem oluşturmak istenmektedir. Batı merkezli haberler ve bakış açıları, gösteriler, modalar, ahlaki değerler ve siyasal yasalar kitle yormamaya özendirilmektedir. Batılılaşma ile birlikte yaşam tarzının bir örnekleşmesi, düş gücünün standartlaştırılması yöntemi ile kültürün yerini iktisadi kalkınmanın aldığı bir sistem oluşturulmak istenmektedir. Batı merkezli haberler ve bakış açıları, gösteriler, modalar, ahlaki değerler ve siyasal yasalar kitle iletişim araçları ile (dergi yayımı dahil) bir anda bütün dünyayı abluka altına alabilmekte; ekonomi-politik "dinler dışı bir din" haline gelerek sınırsız üretim, başarı ve tüketim hırsı bütün dünyaya pompalanmaktadır. Bu durumda evrensellik adına insanların yüzyıllardır edindikleri kültürel kimlikler yok edilmektedir. Burada modernleşme süreci, Kırgızistan'ın daha çok batıya uyumlaştırılması ile eş anlamlı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar

- 1- Konçuyev T., Mokrının V., Ploskih V., Kırgızlar ve Onların Kökeni, Kırgız Ansiklopedisi Yayınevi, Bişkek, 1994, s.103
- 2- Konçuyev, a.g.e., s.104
- 3- Konçuyev, a.g.e., s.38
- 4- Frank W. Rucker, Newspaper Circulation, Iowa, The Iowa State College Press, 1958, s.229
- 5- Aydın D. Emin, "Bilişim Toplumu", Marmara İletişim Dergisi, sayı 4, İstanbul, Cem Ofset, 1993, s.57.
- 6- Aydın, a.g.m., s.57
- 7- Aydın, Bilgi Bilimi ve Kitle İletişimi, İstanbul, EDA Yayıncılık A.Ş., 1989, s.17.
- 8- Aydın, a.g.e., s.18
- 9- Aydın, a.g.e., s.18
- 10- Aydın, "Bilgisayar Destekli Konferans", M.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 1-2, 1993, s.21.
- 11- Gezgın Suat, "Basının Sorumlulukları", İ.Ü. İletişim Fakültesi dergisi, Sayı 4, 1997, ss.5-14
- 12- Halilov A.D., "Ülkedeki Toplumsal Gelişme ve Dergilerin Tefrik Edilmesi", Kitapta: Filoloji Bilimleri", Bişkek, 1994
- 13- Karaçalı Alpay, Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İstanbul, 1990
- 14- Zasurski Y.N., Gazeteciliğin İlmî Yönden Araştırılması – Açıklığın Gelişmesindeki Önemli Faktördür", Moskova Üniversitesi Dergisi, Sayı 5, 1989.